

Terkibin Muvazenesini Arayan Bir Aydın: Peyami Safa'nın Türk İnkılabına Muhafazakârlaşan Bakışı

Leyla Burcu Dünder*

Öz

Peyami Safa, sadece Türk edebiyatının en önemli romancılarından biri değil, aynı zamanda Türk düşünce tarihinde iz bırakmış özgün kalemlerden biridir. Daha çok romancı kimliğiyle bilinmekle birlikte, yazınsal alandaki üretimi biyografiden çocuk edebiyatına ve Server Bedi adıyla yayımlanan polisiye türündeki yapıtlarına dek uzanır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, Cumhuriyet'in olgunlaşmış ve toplumdaki kargaşanın büyük ölçüde durulmuş olmasıyla birlikte Safa, düşünsel çalışmalarına yoğunlaşmıştır. *Türk İnkılabına Bakışlar*, yazarın Şark ve Garp mefhumlarını tahlil edip bir sentez düşüncesine ulaşmasının yanı sıra, kendisinin ilk fikri eseri oluşuyla da ayrı bir öneme sahiptir. 1938'de *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edilen ve aynı yıl ilk baskısı yapılan kitap, "inkılabımızın felsefi bir monografisi" olarak nitelenmiştir. Dolayısıyla bunca önem atfedilen bir kitabın ikinci baskısı için yirmi yılı aşkın bir süre beklenmiş olması düşündürücüdür. 1959 tarihli ikinci baskıda, yazarın metinde pek çok değişikliğe gittiği görülür. Bu makalede, sözü edilen kitapta yer alan tezler gözden geçirilecek ve Safa'nın ekleyip çıkarttığı bölümler saptanarak bunlar üzerinden bir çözümleme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Peyami Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, Kemalizm, muhafazakârlık, Şark, Garp

* Yrd. Doç. Dr., Başkent Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü – Ankara / Türkiye
leyla@baskent.edu.tr

*İki dünyayı birleştiren terkinin sırrı nedir?
Ruhla bedeni, sezgi ile bilgiyi, metafizikle fizik'i,
şuur-altı ile şuurunu, düşünle yarımı, an'ane ile inkılâbı,
kökle dalı, görünmezle görünürü, mâna ile maddeyi,
yaratılanla yaratılanı birleştiren büyük sentez ne ise, odur.
Peyami Safa*

Giriş

Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar* adlı çalışmasında milliyetçi muhafazakâr bir profil sergiler. Kitabın başlığındaki “inkılap” vurgusu, “devrim”den ayrıştığı ölçüde kabul edilebilir olan bir dönüşümü olumlaması nedeniyle Safa'nın muhafazakâr tutumunun bir yansıması olarak yorumlanabilir. Ne de olsa devrim, radikal bir değişimi imlemesinden ötürü, toplumsal hayata ait gelenekleri ve din gibi kurumları muhafaza etme itki-siyle hareket eden bir muhafazakâr için kabul edilesi bir sözcük değildir.

Türk İnkılâbına Bakışlar (bundan sonra *TİB*)'ın Ağustos-Eylül 1938'de *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edilmiş olması, kitabın nasıl bir çerçevede, nasıl bir çevreye sunulduğunun ve nasıl alımlanmış olabileceğinin işaretidir. Aslında Safa'nın 1925 yılından 1940 yılına dek *Cumhuriyet*'te yazmayı sürdürmüş olması, çalışmasının bu gazetede tefrika edilmesini açıklar. Tefrika ile aynı yıl Kanaat Kitabevi tarafından yayımlanan kitap, “Cümhuriyetin 15 inci yılı münasebetile” sunulmuştur. Bu ilk baskının sonunda ve daha sonraki baskıların başında, Mustafa Şekip Tunç'un bir değerlendirmesi bulunur. “Peyami Safa ve *Türk İnkılâbına Bakışlar*” başlıklı bu yazıda, kitap “inkılâbımızın felsefi bir monografisi” olarak nitelenir (1938: 243); ki bu da kitabın o dönemde nasıl okunduğu konusunda aydınlatıcıdır. İlk baskının üzerinden yirmi yılı aşkın zaman geçtikten sonra, 1959 yılında kitabın ikinci baskısı yapılır. Tunç'un yukarıda değinilen yazısındaki niteleme ve Safa'nın “Türk İnkılâbı”na verdiği güçlü destek göz önüne alındığında, ikinci baskının yapılması için neden bu kadar uzun bir süre beklediği anlaşılabilir. Safa 1940 yılında *Cumhuriyet* gazetesinden ayrılmışsa da, CHP çizgisinden tamamen çıkmamıştır. Hatta 1950 yılında CHP'nin Bursa'dan milletvekili adaydır. Ancak 1950'den sonra yavaş yavaş bu çizgiden ayrıldığı gözlenir. Yazarın, *TİB*'in 1959'daki ikinci baskısında yaptığı değişiklikler de bu ayrılmayı doğrular niteliktedir. Bu makalede, söz konusu kitapta yer alan tezler gözden geçirilirken Safa'nın eklediği ve çıkardığı bölümler üzerinden bir tartışma yürütülecektir.

Tereddüt: “Türk Ruhunun En Büyük İşkencesi”

TİB'in ikinci baskısında göze çarpan ilk fark, Safa'nın yeni bir önsöz yazma ihtiyacını hissetmiş olmasıdır. Kitabın ilk baskısının Atatürk'ün son günlerine denk geldiğini belirterek söze başlayan Safa şöyle devam eder: “O devre mahsus yazı disiplini, eserin Kemalizme, Altıoka, tarih ve dil anlayışına ait son fasıllarında resmî teze uymak zoruyla, muharririn düşünce hürriyetinden bazı kısıntılara katlanmasını zaruri kılıyordu” (1959: 10). *TİB* bağlamında, metnin resmî görüşle çelişmeyecek tarzda kaleme alınma zorunluluğundan bahsedilebilirse de, Safa'nın gazete ve dergi yazıları için de aynı katılıkta bir zorunluluk olamayacağı açıktır. Bu durumda, “hürriyetinden bazı kısıntılara” katlanmak istemeyen bir muharririn neden 1924'te Mustafa Kemal'in emriyle Ankara'nın sesini dile getirmek üzere kurulan *Cumhuriyet* gazetesinde 1925'ten 1940'a dek çalışmakta ısrar ettiğini anlamak zordur. Elbette bunun açıklaması, Safa'nın maddi sorunlar nedeniyle sürekli yazmak zorunda kalışında bulunabilir. Ancak asıl mesele yazarın özel hayatına değil, fikir hayatına ilişkin olduğundan, bu tür “insafı” bir okuma pek de yerinde olmayacaktır. Üstelik Safa'nın 1940'tan sonraki yazılarında da Kemalizme muhalefet izine rastlamak zordur; bunun için 1950'li yılların sonlarına dek beklemek gerekecektir.

İkinci baskıya eklenen önsözde, 1930'lar Türkiye'sinde “Ortaçağ mistik inanışlarından modern ve müsbet ilim anlayışına” (1959: 10) geçişle meşgul olduğu vurgulanır. Bu yüzden *TİB*'de eksik kalan alanın, yani Batı'da yoğun biçimde tartışılmaya başlanan “ilimci ve akılcı zihniyetin” tenkidinin, Safa'nın yeni yazıları sayesinde doldurulacağı müjdesi verilir. Yukarıda, *TİB*'in ikinci baskısının yapılması için yirmi bir yıl geçmiş olmasına dikkat çekilmişti. Bizzat yazarın da bu nokta üzerinde durduğu, dahası hayrete düştüğü önsözden anlaşılmaktadır. İlk baskının ardından, kitabının açtığı yolda ilerleyecek detaylı araştırmaların ortaya çıkmamasından duyduğu hayal kırıklığını açıkça dile getiren Safa, *TİB*'in “yabancı memleketlerde uyandırdığı alâka”nın Türkiye'dekinden hayli fazla olduğunu söyler (1959: 11). Bu ifade, *TİB*'in o yıllarda Türkçe dışındaki dillere çevrildiği izlenimini yaratsa da, böyle bir kayda rastlanmamıştır. Bulunan tek çeviri Yuluğ Tekin Kurat'ın yaptığı ve 1999'da Atatürk Araştırma Merkezi tarafından basılan İngilizce çeviridir.¹ Safa'nın hayal kırıklığı bir anlamda haklı görülebilir; çünkü kitabında daha önce yazılmadığını iddia ettiği düşünceler dile getirmiştir. Ayrıca metnin CHP'ye övgüler düzen bölümler içerdiği ve muhafazakârlığın fırka içinde de yer bulan bir eğilim olduğu düşünüldüğünde, *TİB*'in ikinci baskısı için bunca zaman beklenmesi iyice anlaşılabilir. Ancak akılda tutulması gereken, Safa'nın, pozitivist Kemalist projeyi kendi “şuurlu muhafazakârlık” tavrıyla okuyup bir anlamda farklılaştırdığıdır. Ayrıca *TİB*'in tüm baskılarında yer alan değerlendir-

dirmenin yazarı olan Tunç'un, dönemin önde gelen "Bergsoncu"larından olduğu anımsanırsa, ikinci baskının gecikme nedeninin bu "alternatif" okumanın bizzat kendisi olduğu dahi ileri sürülebilir. Nitekim Nâzım İrem, "Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi-Muhafazakârlığının Kökenleri" başlıklı yazısında, gelenekçi-muhafazakâr çevrenin baskın bilimci-pozitivist Kemalizmi popülerleştirip yeni bir modernizm anlayışı ürettiğini söylerken (1997: 92), *TİB*'in de durduğu yeri açıklamış olur.

İkinci baskıya eklediği önsözde *TİB*'in iki özelliği olduğunu söyleyen Safa, bunlardan ilkinin Cumhuriyet öncesi "fikir ceryanları"nın gerçek kaynaklarıyla ortaya konması olduğunu belirtir (1959: 11). Kemalizmin düşünsel kökenini Osmanlıya bağlayan yazar, düşünülenin aksine bazı meselelerin Cumhuriyet'ten çok önce çözümlendiğini söyler. Buna örnek olarak düşünsel birtakım mevzuları tarihlendireceği izlenimi edinilse de Safa, kadınların okulda ve iş yaşamında erkeklerin yanında yer alabilmesine ek olarak görücü usulü evliliğin ve poligaminin kalkmasından söz eder (1959: 11). Hatta ilerleyen sayfalarda, Türkçüler ve İslamcılar için kadın meselesinin gündemde olmadığı, dolayısıyla bu konunun Garpcılar tarafından sahiplenildiğini de söyleyecektir (1959: 42). Safa'ya göre *TİB*'in ikinci özelliği ise "Şark ve Garp mefhumlarının tahlili" ile "İslâm Türk ve Batı düşünceleri arasındaki kaynakların müşterek oluşunu izah" açısından ilk denemeyi teşkil etmesidir (1959: 11).

1938 baskısındaki "Başlarken" adlı bölüm, 1959 baskısında "Birinci Baskı (1938) nın Önsözü" başlığıyla yer alır. "Şark" ve "Garp" sözcüklerinin yer yer "Doğu" ve "Batı" şeklinde kullanılmasının tercih edildiği bu gözden geçirilmiş bölümün son paragrafında, ufak ama dikkat çekici bir değişiklik göze çarpar: Kitapta ilk olarak inkılap öncesi fikir hareketlerinin irdelenmesi, ilk baskıda "Atatürk mucizesini kavramak teşebbüsünün" (1938: 11) bir gereği olarak sunulurken, ikinci baskıda bu ifade "Avrupalılaştırma hareketini izah teşebbüsünün" (1959: 8) bir gereği olarak değiştirilmiştir. Yazarın ölümünden sonra yapılan 1981, 1988 ve daha sonraki baskılarda ise bu bölüm kitaptan tamamen çıkarılmıştır. İlk baskıda "Başlarken" adını taşıyan bu bölümde, "alaturka ve alafranga iki Türk ve iki Türkiye" (1938: 7) doğuran tereddütten bahsedilir. Yazara göre "Türk düşüncesinin en büyük meselesi ve Türk ruhunun en büyük işkencesi" (1938: 7) olan bu tereddüt, fikrî ve siyasî alanın dışına taşarak "köşe minderile Avrupa kanapesi veya mintanla frenkgömleği" (1938: 7) arasındaki kararsızlığa kadar işlemektedir. Safa'nın 1931 yılında yayımlanan *Fatih-Harbiye* adlı romanında da bu kararsızlık alaturka musiki bağlamında tartışma konusudur: Kurmaca dünyasında zafer, keman yerine kemençenin olur; *TİB*'de ise sözü geçen ikiliğin akıbeti şöyle ifade bulur: "Atatürk, bir kılıc vuruşile, onu kökünden biçti" (1938: 8). Yazar, tüm "müesseselerile" benimsenmesi gerektiği-

ne karar verilen Avrupa medeniyetine yönelmesi konusunda milleti yüreklendirmeye çalışır. Bir başka deyişle, *TİB* bağlamında keman-kemençe çekişmesinde bu kez keman galip gelecektir. Safa için kararsızlık, tereddüt, çelişki ve kaos tahammül edilmez hâllerdir; dolayısıyla “Avrupa medeniyeti” lehine dahi olsa, yukarıda sözü edilen “kılıç vuruşu” olumludur. 1920’li yılların sonlarında alaturka musikiyi şiddetle savunan Safa -ki bu yıllar “Beyza hanımefendi”² âşıklarının bohem hayatına da tekabül eder- musiki fasıllarına kemanyla bizzat renk katmaktadır. Ayvazoğlu’nun tespit ettiği ne göre yazar, 1934 itibarıyla bu tavrından bütünüyle sıyrılır. Bu çerçevede, ağabeyi İlhami Safa ile birlikte çıkardıkları *Hafta* dergisinde yer alan şu satırlar dikkate değerdir: “[...] Gazi’nin bütün millî dileklere mihrak olan gür sesi, bugün yüzümüzü ağartacak bir musikimiz olmadığını tebliğ etti ve Dahiliye Vekaleti’nin tavsiyesile Ankara ve İstanbul radyoları da bu sarı benizli, can çekişen hasta iniltilerine derhal nihayet verdi” (alıntılayan Ayvazoğlu 1998: 253).

Kısacası, “Türk mütefekkirlerinin” bunca yıldır Türk inkılabı üzerine kalem oynatmamasını anlamakta zorlanan Safa, *TİB*’de bu işe koyulmuştur. Bunun içinse, ilk olarak inkılabı önceleyen düşünceleri gözden geçirir. Ardından da “iki medeniyet” arasındaki farkları ve bağları açıklamaya geçer, ki ait olunmak istenilen medeniyetle kaynaşılabilsin. Gerçi yazara göre, Garp kültürünün benimsenmesini haklı gösterecek ve kolaylaştıracak “tarihî istidatlar” zaten mevcuttur.

Sentez: “İnkılâbdan Evvelki Cereyanlar”

Ziya Gökalp’in *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* başlıklı kitabına değinen Safa, “muasırlaşmak” düşüncesinin Gökalp’in söylediği gibi “İslamlaşmak”tan önce oluşmadığını dile getirir (1959: 27). Buna göre “İslamî mefkure” hiç de yeni bir düşünce değildir. Gökalp’in, muasırlaşmak düşüncesini yaymak için sistemli bir çabanın olmadığı yolundaki görüşü de Safa’nın eleştirilerinden nasibini alır. Yazar, babası İsmail Safa’nın çok iyi arkadaşı olan, hatta babasının ölümü sonrasında ona bir anlamda babalık eden Abdullah Cevdet’i ve onun *İctihad* mecmuasındaki çabalarını anımsatır (1959: 28). Böylece, aydınlanma hareketinin süreklilik arz eden mahiyeti ortaya konmuş olur. Sonunda Safa, Gökalp’in yukarıda değinilen kitabında ele alınan üç düşüncenin hiç de varsayıldığı gibi birbirinden ayrı olmadığını altını çizerek (1959: 29). Oysa Gökalp’in “Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Garp medeniyetindenim” sözlerinde ifade bulan anlayış, bu üç bileşeni bir araya getirip uyumlu bir sisteme dönüştürmeyi hedeflemektedir.

Türkçüler, Garpçılar ve İslamcıların programlarını tek tek inceleyen Safa, üç cereyanın birbirleriyle ortak olan ve birbirlerinden ayrılan yönlerini

belirlemeye çalışır (1959: 64-67). Birinci Dünya Savaşı sonrasında İslamcılığın zayıfladığını söyleyen yazara göre, Garba karşı savaşıldığı için Garpçılık da etkisizleşmiştir (1959: 83). Ancak hem Türkçülüğün hem de Garpçılığın Osmanlı kökenli oluşlarını “kangren” olarak niteleyen Safa şöyle devam eder: “Atatürk bu büyük ameliyatı yaptı. Türk bünyesinde yaşamıya müsaid gördüğü bu iki fikrin Osmanlılık mefhumuna yapışan ölü taraflarını kesip attı” (1959: 84). Bu “ameliyat” sonrasında yukarıda da değinilen ikiye bölünmüşlük ihya edilmiş olacaktır. Gidilmesi gereken istikamet belirlenmiştir ve artık “yarı şapka, yarı külâh acayip serpuşlar aranmayacak; artık yarı alaturka, yarı alafranga musiki olamayacak ve Türk kadını yarı tavuk, yarı insan halinden çıkacaktır[r]” (1959: 84). Böylece sözü edilen üç cereyandan geriye “medeniyetçilik” ve “milliyetçilik” kalacaktır. Safa, bunlardan ilkini “Avrupa ve garp metoduna, düşüncesine ve muaşeretine”, ikincisini ise “Orta Asya ve şark menşe’lerimize, tarihimize, dil birliğimize” açılan yollar olarak tanımlar (1959: 85). Bu yolların her ikisi de muhafazakâr kesimlerce kolaylıkla benimsenebilecek, kapsayıcı hedeflere yöneliktir. Süleyman Seyfi Ögün, “Türk Muhafazakârlığının Kültür Kökleri ve Peyami Safa'nın Muhafazakâr Yanılgısı” başlıklı yazısında medeniyetçilik ilkesini, Türk sağının Kemalizmi meşrulaştırmasına hizmet eden unsurlardan biri olarak yorumlar (1997: 103). Buna göre, “Cumhuriyet projesi, kendisini, politik sivriliklerinin törpülenmesini sağlayan ‘medenileşmek’ gibi bir üst ilke ya da idealin kozası içine yerleştirmektedir” (1997: 104). Cumhuriyet öncesi tüm inkılap hareketlerini “yarım adamların yarım adımları” olarak betimleyen Safa, artık “hem şark ve garp, hem din ve milliyet arasında yarımşar ve sakat iki parçaya” (1959: 85) bölünmüşlükten kurtuluşu memnuniyetle karşılar.

1958 tarihli “Yobaz ve Solcu Misyoner” başlıklı yazısında Safa, Batılılaşmanın dinsizleşme olmadığını vurgulamıştır (1990: 40). *TİB*’den yirmi yıl sonra yayımlanan bu metinden hareketle, geçen süre zarfında yazarın görüşlerinde bir değişiklik olmadığı ileri sürülebilir. Kemalizmin “anane düşmanı” olmadığı ve Türk inkılabının yalnızca medeniyet yolunda ilerlemeye engel olan gelenekleri tasfiye ettiği belirlemesi (1959: 100), bir anlamda muhafazakârlığa Kemalizm içinde yer açmak demektir. Ögün’e göre, Safa, muhafazakâr bakışın ilkelerine uygun biçimde, “dinsel hayatın, küçük kültürel geleneklerin insafına bırakılmayacağını düşünür[r]” (1997: 127). *TİB*’de Kuran’ın tercümesi ve ezanın Türkçeleştirilmesi gibi konuların, dinin “millî bir cemiyet müessesesi olarak, Türk inkılabı prensipleri içinde aldığı kıymet[in]” (1959: 100) bir işareti olarak yorumlanması dikkat çekicidir. Anlaşılan o ki yazar, erken dönem Cumhuriyet uygulamalarında dinin “boş itikatlardan arındırılmış ve orta sınıf şehir dindarlığına uygun, düzenli esaslara bağlanmış olan ölçülü dinsel ritüellere karşı hoşgörülü” olduğunu düşünmektedir (Ögün 1997: 127).

TİB'den anlaşıldığı kadarıyla Safa, Cumhuriyet ile birlikte dinî bayramlar ve tatillerin olduğu gibi kalmasına karşılık, takvim ve ölçü gibi alanlarda Garp sisteminin benimsenmesini, Kemalizmin iki âlemi de kucaklayan yapısının kanıtı olarak algılamaktadır. Yazarın bu bakış açısı, zaman içinde fazla bir değişime uğramayacaktır: Şöyle ki, 1953 yılında *Türk Düşüncesi*'nde yayımlanan "Türk Düşüncesi ve Batı Medeniyeti" başlıklı yazısında, Batının kendi içinde bir bölünme yaşadığını ancak Türkiye'de bu durumun farkında olunmadığını söyleyecektir (2000a: 208). Aynı metinde yirminci yüzyılın başında Planck'ın süreklilik prensibini yıkmasına, Einstein'ın Newton fiziğine vurduğu darbeye ve Heisenberg'in belirsizlik ilkesine değinen Safa, böylece "ilim diktatörlüğü" nün çöktüğünü müjdeleyecektir (2000a: 206). Toynbee'ye referansla, bir başka medeniyetin tehdidi-ne uğrayan bir topluluğun önünde iki yol olduğunu hatırlatan yazar, bunlara bir üçüncü yol ekleyecektir. Toynbee'ye göre ilk yol "zelotisme"dir; Safa bunu cemiyetin "kendi kabuğu içine çekilip taşkın bir bağlılıkla geleneklerine sarıl[ması]" olarak izah eder (2000a: 208). Toynbee tarafından belirlenen ikinci yol "herodianisme"dir; Safa bunu cemiyetin "kendini müdafaa edebilmesi için düşmanın maddî ve manevî silahlarını kullanması" şeklinde açıklar (2000a: 208). Hatta buna örnek olarak Mustafa Kemal'i gösterir. Ardından, yukarıda değinilen "toptan reddetmek veya toptan benimsemek" olarak özetlenebilecek iki tepkiden başka bir üçüncü tepkinin mümkün olduğunu söyler. O da, "milletin yabancı bir medeniyetle kendi millî ve dinî geleneklerini uzlaştıran ahenkli bir sentez yaratabilmesidir" (2000a: 210). Dolayısıyla Safa'nın, bayramlar, tatiller, takvim ve ölçü konularındaki tutumundan ötürü Kemalizmi takdirle karşılamasının altında bu sentez fikrine duyduğu hayranlığın yattığı savlanabilir. Yazarın, hem Şark'a hem de Garb'a has unsurların bir araya getirilmesine atfettiği önem bu sentez düşüncesinden doğmakta, sentez yaratma ülküsü ise üçüncü bir yol arayışından beslenmektedir.

Şark: "Çaprazlama Tekâmül"den Muzdarip Bir Âlem

"Avrupa Nedir?" başlıklı bölümden itibaren Garp yerine "Avrupa" sözcüğünü kullanan Safa, coğrafi bir kıta olarak Avrupa'dan söz etmek yerine bir "Avrupa kafası"ndan söz etmenin daha yerinde olacağını düşünür. Hatta bu ifadeyle kastettiğinin, bir "görüş, anlayış, ruh, zekâ" olduğunu da dipnotta açıklar (1959: 103). Yazara göre, Avrupalı denen kişinin muhakkak Avrupa'da yaşaması gerekmez. Bu fikri desteklemek için, Çinli bir kadının "Paris'teki insanlar gibi" giyinmesini örnek veren Safa, bunun da ötesinde endüstri, bilim, sanat ve hatta ahlak alanının Avrupa tarafından belirlendiğini ifade eder (1959: 107). Bu bağlamda, Avrupa kafasına sahip bir kişi, Çin'de dahi olsa Avrupalıdır. Yazara göre, bu "kafa" üç tesir sayesinde oluşmuştur: Yunan, Roma ve Hıristiyanlık (1959: 107). Yunan etki-

si, Avrupa'yı "zekâ disiplini"yle donatırken bilimin doğuşunu tetiklemiştir (1959: 108). Roma etkisi, "cemiyet disiplini" ve hukuk düzenini getirmiştir (1959: 113). Hıristiyanlık ise bu iki etkinin üzerine bir de "ahlâk disiplini" eklemiştir (1959: 117).

Safa için sıradaki soru Şark'ın ne olduğudur. Bundan ötürü "Şark Nedir?" başlıklı bölümde yazar, ilk olarak Avrupa'da Şark'a atfedilen özellikleri gözden geçirir ve ardından da Şark'ın savunusunu yapanların tezlerini sıralar. Varılan sonuç, öncelikle "Şark" gibi bütüncül ve yekpare bir tanımın kullanılmasının yanlışlığıdır (1959: 122). Benzer bir sorun "Garp" kullanımı için görülmezse de, Avrupa'nın "bize" ilişkin böylesi toptancı belirlemelerinden daha da tehlikeli olanın, "bizim kendi hakkımızda aynı kanaate sahip oluşumuz" olduğunun altı çizilir (1959: 129). Buradan hareketle, "İslam şarkı" ve "Budizm şarkı" diye bir ayırım ortaya konulur. Aslında bu ayırım, Şark'a atfedilen tüm olumsuzlukları İslam şarkından uzaklaştırmaya ve Budizm şarkına izafe etmeye yarar. Bu iki şarkın ayrıldığı noktaları belirlemeye çalışan Safa'nın vardığı sonuç, "Türk milletini iptidaî Asya kavimlerinden ayıran" (1959: 129) birçok unsur olduğudur. Dolayısıyla Türkiye'nin Şark'tan ziyade Garb'a daha yakın durması gerektiği "ilmî" bilgiler ışığında kanıtlanmaya çalışılır. Örneğin, kaderciliğin Garb'a ait bir akide olduğu savlanır; buradan hareketle de İslam şarkının, Budizm şarkındansa Garb'a yakınlığı vurgulanır (1959: 133). Ancak Safa, bu konuda fazla detaylı bir açıklama yapmamış; sadece söz konusu akidenin Yunanlılardan Hıristiyanlığa geçtiğini, oradan da tüm Avrupa'ya yayıldığını söylemekle yetinmiştir (1959: 130). Hatta kaderciliğin "hâlâ bütün Avrupa köylülerinin kafalarını idare eden nâzım fikirlerden biri" olduğunu iddia etmiştir (1959: 131). Yazarın açıklaması daha çok Kuran'da "fatalizm" olmadığını ispata yöneliktir. Ortaçağ'da Yunan düşüncesini Avrupa'ya "İslâm ve Türk düşüncesi"nin taşıdığını belirten Safa, aslen İslamın da Hıristiyanlığın bir "antitezi" değil, "tekâmülü" olduğunu söylemiştir (1959: 133). Nihai sonuç şudur: İslam şarkı "Akdenizlidir ve daha ziyade garblı sayılır" (1959: 133).

Safa'nın aklını kurcalayan temel sorulardan biri, İslam şarkının, Avrupa'nın zihin tarihinin gelişiminde etkili olan üç etkene çok yakın bulunmasına rağmen neden bunlardan nasibini almadığıdır. Yazar bunun yanıtını şöyle vermeyi dener: [İslam kültürünün] "İleri bir Avrupa kafasından çıktığı halde bir Asya kafasında karar kılmasının sebebi, tekâmül etmiş Greko-Lâtin kültüründen uzaklaşarak iptidaî kalmış Brahma-Buda kültürile temasını artırmasındandır" (1959: 157). Kısacası, Hıristiyanlık "akılcı ve tabiatçı" düşüncüyü İslam şarkından almış ve buna karşılık İslam "imancı ve ilâhiyatçı" düşüncede Hıristiyanlığın etkisinde kalmıştır (1959: 157). İslam özünde rasyonalist bir düşünceye dayanırken, bu "çaprazlama

tekâmül” yüzünden -veya sayesinde- mistik bir hâl almıştır (1959: 164). Yazar, başka bazı yazılarında bunun nedenini Eşarilik, Gazali teolojisi ve tasavvufa bağlayacaktır.

“Step” ile “site” (şehir) arasındaki farkı Şark ve Garp arasındaki farka benzeten Safa, Avrupalılaşmayı “riyazileşmek ve siteleşmek” olarak kavrar (1959: 166). Buna göre, mistik görüş yerine riyazi görüşün, “step cemiyeti” yerine “site cemiyeti”nin geçmesi Avrupalılaşmak için olmazsa olmaz şartlardır (1959: 167). Bunlar yerine gelmezse, zaten “hendese kafası”ndan mahrum olan Türk milleti, “iptidaî bir çocuk ve dişi sezişinden” (1959: 168) öteye geçemeyen düşünce evreninde sıkışır kalır. Birçok açıdan sorunlu olan bu ifadeyle “çocuk”ları, “dişi”leri ve elbette “Türk milleti”ni hakir gören yazar, “riyazileşmek ve siteleşmek” telaşıyla sağduyuyu ve itidali elden bırakabilmektedir. İçine düşülmüş bulunulan tereddüitten kurtuluşu arayan Safa, çıkış yolunun -Türk inkılabının da gösterdiği gibi- Avrupa medeniyetini sadece tekniğiyle değil, “düşünme metodu ve yaşama tarzile birlikte” benimsemekten geçtiğini söyler (1959: 170). Tıpkı tekerleği yeniden icat etmeye lüzum olmadığı gibi, yazarın deyişle “rönesans-tan bilet alıp tekrar Yirminci asra gel[meye]” (1959: 170) de gerek yoktur.

Safa'nın mistik görüşten ilmî görüşe doğru bir tekâmül olarak formüle ettiği Rönesans düşüncesinden 1930'lara gelindiğinde, aklın sezgiye olan üstünlüğünün Bergson gibi filozoflarca sorgulandığına dikkat çekilir (1959: 171). Yazarın deyişle “sahip olduğumuz büyük imkân” tam da bu noktada ortaya çıkar: Hızla makineleşen Avrupa, “bizde” bol bulunan mistik görüşe muhtaçtır; benzer şekilde “biz” de riyazî ve ilmî görüşe muhtacdır. Büyük imkâna, Türk düşüncesinin tekâmülünde bu iki kaynağın da el altında bulunmasıdır (1959: 172). Bu görüşün temelinde, bilginin, inancın yerini almasındansa, ikisinin uzlaşması fikri bulunabilir. Bugün hâlâ hüküm süren “Asya ile Avrupa arasında köprü” söylemleri, Safa'nın sözünü ettiği “harikulâde terkibi” hayata geçirmek için biçilmiş kaftandır. André Suarès'in Asya'nın dişi Avrupa'nın ise erkek olduğu yolundaki veciz düşüncelerinden yola çıkan Safa, her ne kadar romanlarında Doğu'yu erkek/ruh ve Batı'yı kadın/beden olarak tasarlayarak bu şemayı tersine çevirse de (bk. Bertay 2000), *TİB*'de bunu yapmaz. Bir üçüncü yol seçer ve Türkiye'yi “iki kıt'aya da zıfak döşegi olarak” tasavvur eder (1959: 173). Nitekim yazar, 1959 tarihli “Bir Ortadoğulu'nun Düşünceleri” başlıklı yazısında da, “[b]iz bu iki dünya arasındaki terkibin muvazenesini bulmağa memur bir milletiz. Ağırlığımızı ikisinden yalnız birine yüklediğimiz gün batırız” (1990: 86) derken yine benzer bir sentez düşüncesini dile getirmektedir.

Kemalizmin Tasfiyesi

Buraya kadar ele alınan bölümler Safa'yı yirmi bir yıl sonra da rahatsız etmemiş olmalıdır; çünkü ilk baskıdaki hâleri korunarak ikinci baskıya da alınmışlardır. 1938 baskısında “Kemalizm, Hayat ve İdeal” başlığını taşıyan bölüm ise 1959 baskısında “İnkılâb, Hayat ve İdeal” başlığını alacaktır. Her iki baskıda da bulunan kısımlarda Safa, Kemalizmin sadece bir kurtuluş savaşı zaruretinden değil, aynı zamanda “Türk toprağını ve kafasını betonla inşa” (1959: 175) zaruretinden doğduğunu söyler. Avrupalılaşmayı “ahşap binaların ve ahşap kafaların yıkılması ve betonlaşması” (1959: 175) olarak tanımlayan Safa, bu bölümü 1959 baskısına da koymuştur. İkinci baskıya giremeyen kısımlardaysa, “Cumhuriyet Halk Partisi'nden hiç de farklı düşünmemiş olduğu”nu (1938: 200) iftiharla dile getiren Safa, bunun CHP kadrolarınca da çeşitli beyanatta ifade edildiğini belirtmiştir. Türk inkılabının karakterini metheden bu bölümlerde göze çarpan nokta, bu karakterin kendine haslığına yapılan vurgudur. Şükrü Kaya ve Celal Bayar'ın nutuklarından parçalarla bezeli bu bölümde, Türkiye'nin ihtiyaçlarına yanıt vermek üzere Türkiye için kurulan bu sistem coşkuyla övülür ve Safa tarafından 1959 baskısından çıkarılmasının nedeni de gayet açıktır.

Takip eden bölüm ilk baskıda “Kemalist Türk Milliyetçiliği” başlığını taşıırken ikinci baskıda “Türk Milliyetçiliği”ne dönüşmüştür. Bu bölümde, Türk milliyetçiliğinin Balkan Harbi sonrasında doğduğunu söyleyen Safa, “Kemalist milliyetçiliği” ise mütareke sonrasına tarihlendirmiştir (1959: 179). Ancak “Osmanlı olmağı bile reddeden Türk milliyetçiliği” (1959: 180) ile “Kemalist milliyetçiliğin” farkı açıklanmamıştır. Bu belirsizlik, başlıkta yer alan “Kemalist” ifadesini çıkarmayı tercih eden Safa'nın buradaki “Kemalist” sözcüğüne niye dokunmadığını düşündürür. 1938 baskısında yer alan şu bölüm, Türk milliyetçiliğinin Osmanlı milliyetçiliğinin bir devamı olarak görüldüğünü imler: “Osmanlı milliyetçiliği sadece bir iştihak, Kemalist Türk milliyetçiliği baştan başa bir gerçekleştirme iradesi ifade eder. Bir özleyiş halinde kalan Osmanlı milliyetçiliğinin hataları, aksiyon haline geçen Kemalist Türk milliyetçiliğinde kuvvetli bir tasfiyeye uğradı” (1938: 205-06). İlerleyen yıllarda “Osmanlı olmayı reddetmeyen” bir Türk milliyetçiliği taraftarı olan Safa'nın bu bölümü 1959 baskısına almaması bu anlamda anlaşılabilir. Yazar, 1955 tarihli “İnkılabın Mimarisi” başlıklı bir yazısında, “yarını düne bağlayan köprüleri[n]” yerle bir edildiğini söylerken, Osmanlı kültürünün “harabe” halinde oluşunu bir “kültür buhranı” olarak niteleyecektir (1990: 96). 1961 tarihli “Gelenek Düşmanlığı ve İnkılâplarımız” başlıklı yazısına gelindiğindeyse, Safa “gelenek düşmanlığı”nın kendisine “inkılâpçı süsü” verdiğini ve Atatürk'e yaslandığını dile getirmekten çekinmeyecektir (1990: 126).

Her iki baskıda da yer alan “Yeni Tarih ve Dil Anlayışımız” başlıklı bölümde Safa, Cumhuriyet’in tarih ve dil tezlerine yer vermiştir. “İlmî” şahsiyetlerin kimi bulguları ve yorumlarının sıralandığı bu bölümde “bütün Türk kadınlığının en büyük şerefi profesör Afet” (1959: 188) de söz almıştır. Yazar, burada dile getirilen görüşlere mesafeli yaklaşmış, tezleri bütünüyle benimsediği veya sahiplendiği izlenimini vermekten kaçınmış, ancak tezlerin savunucularını uzun uzun alıntılarmaktan çekinmemiştir. Sözü edilen görüşlerin, “yarımyamalak uyanmış millî şuurunun dibini kemiren kendini aşağı görme kompleksini parçalamak” (1959: 190) gibi bir amaca hizmet ettiği belirlemesi, Safa’nın tavrının farklılığını ortaya koymaktadır. İnkılabın, “milliyet” ve “medeniyet” ilkelerinden güç aldığı söylenen tarih ve dil tezi, millî varlığı pekiştirmek ve bunu yaparken medeniyetin bir parçası haline gelme çabası olarak sunulmuştur. Safa bu tezlere tarafsız yaklaşmış ve yorum yapmaktan kaçınmıştır. Ancak bu tavır, “Netice” başlıklı son bölümde yerini tezlerle gayet uyumlu bir yaklaşıma bırakmıştır.

Yalnızca 1938 baskısında yer alan, daha sonraki baskılarda bulunmayan “Halk Partisi ve Altı Prensibi” başlıklı bölümde, Türk milliyetçiliğinin -bu kez “Kemalist Türk milliyetçiliği” olarak kullanılmamıştır- faşizmle ilgisi olmadığı dile getirilmiştir (1938: 214). Ayrıca devletçiliğin ve halkçılığın sosyalizmle ilgisi olmadığı, inkılapçılığın köklü bir tekâmül olanağı olmadığı, cumhuriyetçilik ve laikliğin ise halkçılığı tamamlayan prensipler olduğu ifade edilmiştir (1938: 215). Bu bölümdeki en çarpıcı noktaysa, CHP’nin realist bir program takip ettiği ve bu programın “Avrupadaki partilerin tâbi oldukları” (1938: 216) ideolojiler ve fikirlere eşdeğer olmadığını söylendiği kısım. Bu doğrultuda CHP, “ne memleket içinde, ne de memleket dışında eşi veya muhalifi olan bir teşekkül” bulunmayan, “‘parça’ değil, ‘bütün’ ifade ettiği için, partiden ziyade, içine bütün milleti alan bir vatan cemiyeti” olarak betimlenmiştir (1938: 217). Parti dışı kalan kişileri, siyasete iştirak etmektense kültüre eğilmek isteyen kişiler olarak gören Safa, Mustafa Kemal’in Balıkesir nutkuna da burada yer verir. “Halk Fırkası halkımıza siyasî terbiye vermek için bir mekteb olacaktır” (1938: 218) diyen Atatürk’ü alıntılarmayan yazarın, sonraki baskılarda bu bölümü tamamen çıkarması, hele ki kendisinin Menderes sempatzanı olduğu 1959’da şaşırtıcı değildir.

“Netice” başlıklı son bölümde, “o devrin insanları ağaç koçuklarında yaşarken, ilk maden ve kereste medeniyetini yaratan” (1959: 197) Türklerin tarih sahnesinden geçişleri sergilenir. Sümer ve Hitit kurucularından, Hun, İskit, Gazneli, Karahanlı ve Selçuklu devletlerine, Timur ve Babür imparatorluklarından, “Türk-Osmanlı İmparatorluğu” ve Türkiye Cumhuriyeti’ne dek “tarihe şanlı harflerle adını yazan” Türk milleti övülür (1959: 197-98). “Uzak şark tesirleri” tarafından esir alınan Türk-İslam kültürünün

Avrupalılaştırmanın, düşüncenin riyazileşmesi ve cemiyetin siteleşmesiyle gerçekleşebileceğini tekrarlayan Safa (1959: 199), bu bölüme 1938 baskısında olmayan birkaç paragraf da eklemiştir. Bu paragraflarda “mistik” ve “matematik” mevzularının açıklanacağı vaat edilse de yalnızca “mistik” kısaca açıklanmıştır (1959: 199-200). Modern mistik düşüncenin sezgi ile akli buluşturma gayretine değinen yazar, tüm yapıtlarına sinmiş sentez fikrini de böylece açıklamıştır. 1959 tarihli “Batıyı Niçin Yanlış Anlıyoruz” başlıklı yazısında, “ilmin iflâsı” bağlamında Hamelin, Boutroux, Meyerson, Poincaré ve başka yazılarında da Bergson düşüncesini derinlemesine inceleyen Safa, insan düşüncesinin mutlak ve izafi arasında gidip geldiğini söylemiştir (2000b: 216). *TİB*'in ikinci baskısına yapılan eklemenin kaynağı olan düşünceleri, sözü edilen bu yazıda bulmak mümkündür. Yazar, “Netice” başlıklı bölümün 1959 baskısına giremeyen paragraflarında ise, yalnız Türkiye'nin değil bütün Şark'ın “içi büyük rüyalar ve istidadlarla dolu uzun ve karanlık asırlardan beri Atatürkü bekledi[ğini]” ifade etmiştir (1938: 235). Bu dokunaklı bölüm, Mustafa Kemal'in sözlerinden alıntılarla sürdürülmüştür. Sonraki baskıda muharririn sansürüne uğrayan bölüm şöyle son bulmaktadır: “Onu yaratanın peşinde ve açtığı sonsuz imkânların yolunda ‘millî’ bir aşk ve ihtirasa ‘medenî’ bir hesap ve şuur katarak yürümek, gitmek, alabildiğine gitmek...” (1938: 236).

Sonuç

Peyami Safa, sadece Türk edebiyatının en önemli romancılarından biri değil, aynı zamanda Türk düşünce tarihinde iz bırakmış özgün kalemlerden biridir. 1938'de yayımlanan *TİB*, yazarın ilk fikrî eseri oluşuyla da ayrı bir önemi haizdir. Zihnini mütemediyen meşgul eden sorulara yanıt bulabilmek adına kurmaca alanında da aynı sorunsalları irdeleyen Safa, özellikle ilk dönem romanlarında hep aynı denklemi kurmuştur: Doğulu ve Batılı değerleri simgeleyen iki erkek ile bu ikisi arasında mütereddit bir kadının tutulduğu buhran. 1950'den sonra mistisizme yönelişiyle birlikte romanlarındaki bu şemayı bir kenara bıraksa da *TİB*'de dile getirilen kimi düşünceler, yukarıda değinilen denklem bağlamında sorgulanabilir. Bir başka deyişle, *TİB*'in ilk baskısında Kemalist devrimin ateşli bir savunucusu olarak karşımıza çıkan Safa, edebî alanda ise bambaşka bir portre çizmektedir. Roman türünün kurmacalığı ve yazarla anlatıcı arasındaki ayrıma dair farkındalık bir yana, *TİB*'in yayımlanmasından yedi yıl önce 1931'de yayımlanan *Fatih-Harbiye* adlı romanda ortaya konan zihnî bölünmüşlüğü'nün resmî tez ile olan uyumsuzluğu yadsınamaz. Kısacası, yazarın tüm yapıtları göz önüne getirildiğinde, *TİB*'deki tavrının ayrık bir yerde durduğu aşikârdır. Safa'nın kurmaca alanındaki yapıtları ile fikrî eserlerini kıyaslamanın doğru olmayacağı ileri sürülebilirse de Cumhuriyet'in ilk yıllarında siyâsî kadroların edebiyatı araçsallaştırmaktan çekin-

mediği gerçeği, iki alan arasında bir bağlantı kurgulamayı mümkün ve hatta elzem kılmaktadır. O dönemde edebiyatın siyasî çevrelerce manipüle edilmesine örnek olarak, Reşat Nuri Güntekin'in *Yeşil Gece*'yi yazmaya itilişi verilebilir. *Fatih-Harbiye*'den üç yıl önce kaleme alınan bu romandaki dinî referansların olumsuz niteliği, roman kahramanının pozitivist tavrı ve Türkçülük ile İslamcılığın aynı anda var olamayacağına yönelik vurgu, dönemin siyasî projesini destekler niteliktedir. Safa'nın romancı olarak ortaya koyduğu duruşu, diğer alanlarda verdiği ürünlerden apayrı bir yere koymak gerekirse de hâlâ yeterince açık olmayan bir durum vardır: Yazar, farklı türlerdeki yapıtlarında farklı yaklaşımlar sergilemektedir. Gerçi bu durum, pekala o dönemin şartlarında edebî metinlerde fikirlerin daha özgürce ifade edilebiliyor olmasıyla açıklanabilir. Sonuçta, rejime muhalif veya rejimle çelişen nitelikteki düşüncelerin kurmaca olmayan bir metinde yayımlanabilmesinin çok daha zor olacağı öngörülebilir. Safa'nın değişken tutumuna dair saptama her ne kadar tutarlılığı bir erdem olarak varsayar görünse de aslında yazarın kendisinin de her türlü insanî zaafa kapılmasını olağan karşılamaktadır. Hayatını toplumun içine düşüğü kültür ve medeniyet ikilemini çözümlenmeye vakfetmiş olması, Safa'nın bizzat bu ve benzeri ikilemlerden muaf olması anlamına gelmemektedir. Kaldı ki kendi yaşamında karşı karşıya kaldığı pek çok bireysel trajedinin, zaman zaman yazarı "oportünist" davranmaya itmiş olması anlaşılabilir bir durumdur. Bu makalede amaçlanan, imparatorluktan cumhuriyete geçiş döneminde yaşamış, çok önemli siyasî ve toplumsal dönüşümlere tanıklık etmiş bir aydının, Türk inkılabı üzerine kaleme aldığı çalışmasında -yayımlanışının üzerinden yirmi küsur yıl geçtikten sonra- ne gibi rötüşler yaptığını ortaya çıkarmak ve bu değişikliklere neden gerek görüldüğü üzerinde düşünmektir.

Safa'nın Cumhuriyet ideolojisini sindirdiği ve onunla çeliştiği noktaların *TİB* bağlamında araştırıldığı bu makalede, daha bütüncül bir aydın portresi ortaya koyabilmek adına son olarak yazarın 1960'larda kaleme aldığı birkaç yazıya değinilebilir. Safa, 1960 tarihli "İnsanları Tanrılaştırma Zihniyeti" başlıklı yazısında, Mustafa Kemal'i tanımlayan "devrimbaz"ları eleştirir (1990: 44). "İnkılâb hokkabazı" olarak açınıladığı devrimbazı "İnkılâba kendi istedikleri mânâyı veren, hokkabaz gibi bir kelimenin içinden beklenmedik mânalar çıkarmasını bilen açık gözler" (1990: 95) olarak tanımlayan yazar, bu tip davranışların "[t]enkid kabiliyet ve hürriyetinden mahrum Doğu milletlerinde ve Türkiye'de" görüldüğünü söyler (1990: 45). Eleştirisini Kemalîzme değil, onun alınılan biçimine yönelten Safa, *TİB*'deki inkılap destekçiliğini -Kemalist vurgu dışında- hâlâ sürdürüyor gibidir. Yine aynı yıllarda yayımlanan "Türkiye'de Ramazan ve Din Hayatı" başlıklı bir yazısında, 1950'den sonra "millî vicdanın hürriyete kavuş[tuğunu]" belirten yazar, bu tarihten önce "lâikliğin yanlış tefsir ve

tatbiki” (1990: 161) yüzünden “dinî vicdan”ın baskı altına alındığını söyler. Burada da hatayı tefsir ve tatbikte bulan yazar, ilkesel olarak Kemalizme muhalif olmadığını ortaya koyar.

Safa'nın *TİB*'deki tavrı, Cumhuriyet döneminin kimi radikal politikalarını yumuşatma ve muhafazakâr zihniyetle uzlaştırmaya çalışma ya da Cumhuriyet düşüncesini muhafazakâr bir yörüngeye oturtma gayreti olarak okunabilir. Aynı zamanda “Türk İnkılâbı”na kültürel bir içeriğin eklenmeye çalışıldığını da söylemek yanlış olmayacaktır. Öğün'ün muhafazakârlığın en gösterişli yanı saydığı “teknîği denetimi altına almış olan kültür söylemi”, “özünde güvenilmez olan tekniğin taşkınlıklarını[n]” (1997: 143) kültürcü kontrol edilmesine dayanır. Benzer bir kontrol mekanizması, *TİB* bağlamında bilgiyi denetimi altına almaya çalışan inanç şeklinde tezahür etmiştir. Bir başka deyişle, Safa'nın inkılap okuması, Kemalist düşüncenin pozitivist anlayışını dengelemek amacıyla gelenekçi bir uzlaştırma çabasıdır. Yazar ikinci baskıda birçok değişikliğe gitse de *TİB*'de dile getirdiği Şark, Garp ve inkılabla ilişkin temel düşünceleri savunmayı sürdürmüştür.

Açıklamalar

- ¹ *Reflections on the Turkish Revolution* başlığıyla çevrilen kitapta, Türkçülükle ilgili bölümlerin orijinal metinde olduğundan daha ayrıntılı bir şekilde sınıflandırıldığı ve vurgulandığı göze çarpar.
- ² “Bohem karargâhı müdavimleri” tarafından kokaine “beyazlığına kinaye olarak” bu ismin verildiği bilgisini Ayvazoğlu'nun kapsamlı çalışmasına borçluyuz (1998: 134).

Kaynaklar

- Ayvazoğlu, Beşir (1998). *Peyami (Hayatı Sanatı Felsefesi Dramı)*. İstanbul: Ötüken Yay.
- _____, (2000). *Doğu-Batı Arasında Peyami Safa*. İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Berktaş, Fatmagül (2002). “Doğu ile Batı'nın Birleştiği Yer: Kadın İmgisinin Kurgulanışı”. *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce 3 (Modernleşme ve Batıcılık)*. İstanbul: İletişim Yay. 275-85.
- İrem, Nâzım (1997). “Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi-Muhafazakârlığının Kökenleri”. *Toplum ve Bilim* (74): 52-99.
- Öğün, Süleyman Seyfi (1997). “Türk Muhafazakârlığının Kültür Kökleri ve Peyami Safa'nın Muhafazakâr Yanılışı”. *Toplum ve Bilim* (74): 102-52.
- Safa, Peyami (1938). *Türk İnkılâbına Bakışlar*. 1. Baskı. İstanbul: Kanaat Kitabevi.
- _____, (1959). *Türk İnkılâbına Bakışlar*. 2. Baskı. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- _____, (1990). *Din İnkılâp İrtica*. İstanbul: Ötüken Yay.
- _____, (2000a). “Türk Düşüncesi ve Batı Medeniyeti”. Beşir Ayvazoğlu (2000). *Doğu-Batı Arasında Peyami Safa*. İstanbul: Ufuk Kitapları. 204-212.
- _____, (2000b). “Batıyı Niçin Yanlış Anlıyoruz”. Beşir Ayvazoğlu (2000). *Doğu-Batı Arasında Peyami Safa*. İstanbul: Ufuk Kitapları. 214-219.

An Intellectual Searching for the Equilibrium of Synthesis: Peyami Safa's Conservatizing Approach towards the Turkish Revolution

Leyla Burcu Dündar*

Abstract

Peyami Safa is not only an eminent novelist of Turkish literature but also an outstanding author of Turkish intellectual history. Although primarily known as a novelist, his oeuvre covers a wide variety of genres from biography to children's literature and thrillers under the pen name "Server Bedi". In the second half of the century, as the Republic reached maturity and the chaos in the society settled, Safa concentrated on his intellectual studies. *Türk İnkılabına Bakışlar* is not only a key study analyzing the notions of East-West and then reaching for a synthesis, but also an important text as it is Safa's first intellectual work. Referred to as "the philosophical monograph of the revolution", it was first published in installments in the newspaper *Cumhuriyet* and then printed as a book in 1938. It is thought-provoking that a book which was considered so noteworthy was not reprinted for more than twenty years after the publication of its first edition. Safa made numerous changes to the second edition, which was finally published in 1959. This paper scrutinizes the arguments discussed in the above mentioned book with special attention to the passages that were added and removed by the author. These changes that the text has undergone provide us with significant insight regarding Safa's unsteady attitude towards the Kemalist revolution.

Keywords

Peyami Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, Kemalism, conservatism, East, West

---

* Assist. Prof. Dr., Başkent University, Faculty of Science and Letters, Department of Turkish Language and Literature – Ankara / Turkey
leyla@baskent.edu.tr

Интеллигент в поисках равновесия: консервативные взгляды Пеями Сафа на турецкую революцию

Лейла Бурджу Дюндар*

Аннотация

Пеями Сафа является не только одним из наиболее важных романистов турецкой литературы, он также оставил глубокий след в истории турецкой мысли. Несмотря на то, что он широко известен как романист, его творчество охватывает широкий спектр литературных жанров, начиная с биографии и детской литературы вплоть до триллеров, изданных под псевдонимом "Сервер Беди". Во второй половине XX века с достижением республики своей зрелости и урегулированием ситуации в обществе Сафа сосредотачивается на интеллектуальных произведениях. Его работа «Взгляды на турецкую революцию» важна не только с точки зрения анализа его концепций Востока и Запада и достижения синтеза мысли, но и имеет особое значение как его первая интеллектуальная работа. Опубликованная в 1938 году частями в газете «Джумхуриет (Республика)» и изданная в том же году эта книга была названа «философской монографией революции». Выход второго издания книги, имеющей такое важное значение, только через двадцать лет после первого издания заставляет нас задуматься. Во втором издании книги в 1959 году автор сделал многочисленные изменения в тексте. В данной статье рассмотрены аргументы вышеупомянутой книги и проведен анализ добавленных и удаленных автором отрывков во втором издании книги.

Ключевые слова

Пеями Сафа, «Взгляды на турецкую революцию», кемализм, консерватизм, Восток, Запад

---

* Док., университет Башкент факультет естествознания и литературы кафедра турецкого языка и литературы – Анкара / Турция
leyla@baskent.edu.tr